

سنجش تأثیر استقلال، مشارکت اجتماعی، و تحصیلات زنان بر تمایل به فرزندآوری (مطالعه موردی شهر سیرجان)^۱

محمدجلال عباسی شوازی^۲، زهره خواجه‌صالحی^{۳*}

چکیده

ایران، در چند دهه اخیر، افت شدیدی را در میزان باروری کل داشته است. نتایج مطالعات نشان می‌دهد نقش زنان در اجتماع و توانایی تصمیم‌گیری در امور خانواده از عوامل مؤثر بر رفتار باروری زنان است و استقلال زنان عامل مهمی جهت کنترل رفتار باروری زنان محسوب می‌شود. مقاله حاضر، با استفاده از روش پیمایش، به بررسی رابطه برخی ابعاد استقلال زنان با تمایل به فرزندآوری زنان در شهر سیرجان، واقع در استان کرمان، می‌پردازد. داده‌ها از طریق پرسشنامه از ۴۰۰ زن همسر دار دارای فرزند واقع در سنین باروری جمع‌آوری شده است. نتایج تحلیل دومتغیره نشان می‌دهد که رابطه بین متغیرهای استقلال و تمایل به فرزندآوری با کنترل متغیرهای اقتصادی و اجتماعی (تحصیلات، مشارکت اجتماعی، و وضعیت اشتغال) معنادار نیست. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک بیانگر این است که از میان متغیرهای مختلف، متغیر تحصیلات زنان و مشارکت اجتماعی زنان نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین تغییرات متغیر وابسته دارد؛ به گونه‌ای که با افزایش این دو عامل تمایل به فرزندآوری کاهش می‌یابد. علاوه بر این، دو متغیر سن زنان و تعداد فرزندان در رابطه با متغیر تمایل به فرزندآوری از قدرت تبیین بالایی برخوردارند. بدین لحاظ سیاست‌های جمعیتی به منظور دستیابی به باروری بالاتر باید به برنامه‌هایی معطوف گردد که زمینه‌هایی را جهت هماهنگی بین فرزندآوری و ادامه فعالیت‌های زنان در حوزه آموزش عالی و مشارکت در امور اجتماعی هماهنگی به‌وجود آورد.

کلیدواژگان

استقلال اقتصادی، تحصیلات، تمایل به فرزندآوری، سیرجان، زنان، مشارکت اجتماعی.

مقدمه

امروزه، بسیاری از کشورهای پیشرفته و در حال توسعه میزان باروری کل در سطح جانشینی^۴ و

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم زهره خواجه‌صالحی با عنوان «بررسی تأثیر برابری جنسیتی بر

تمایلات فرزندآوری زنان در شهر سیرجان» و با راهنمایی جناب آقای دکتر محمدجلال عباسی شوازی است.

۲. استاد جمعیت‌شناسی دانشگاه تهران و محقق مؤسسه مطالعات جمعیتی-اجتماعی دانشگاه ملی استرالیا
mabbasi@ut.ac.ir

zohrehsalehy8@gmail.com

۳. کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی دانشگاه تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۶/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۵/۷

و حتی پایین‌تر از سطح جانشینی^۱ را تجربه کرده‌اند. ایران نیز از جمله کشورهایی است که در چند دهه اخیر افت شدیدی را در نرخ‌های باروری خود داشته است. کاهش باروری از حدود ۷ فرزند به ازای هر زن، در سال ۱۳۵۹، به حدود ۱٫۹ فرزند، در سال ۱۳۸۵، مؤید همین مطلب است [۸]. علاوه بر این، باروری استان‌های مختلف کشور، به صورت همگون، این روند کاهش را طی نموده و در سال ۱۳۹۰ باروری اکثر استان‌ها به زیر سطح جانشینی رسیده است و میزان باروری کل برای کشور حدود ۱٫۸ فرزند به ازای هر زن بوده است [۱].

دلایل و دیدگاه‌های متعددی برای تبیین انتقال باروری وجود دارد. زمینه‌های بروز کاهش باروری را می‌توان افزایش بهداشت و امکانات بهداشتی، توسعه شهرنشینی، افزایش میزان تحصیلات و اشتغال زنان، کاهش مرگ‌ومیر کودکان، و افزایش اقتدار و بهبود موقعیت زنان دانست [۳]. در مطالعات جمعیت‌شناختی، پژوهش‌های بسیاری بهبود موقعیت زنان و افزایش استقلال زنان را عامل کاهش باروری دانسته‌اند [۱۴، ۲۱، ۲۲، ۲۴].

مطالعات بسیاری ارتباط بین موقعیت زنان و رفتار باروری آنان را بررسی کرده‌اند و تحصیلات و اشتغال در بازار کار را به‌عنوان شاخص‌های مهم استقلال زنان در نظر گرفته‌اند [۲۰: ص ۳۷]. شواهدی وجود دارد که هم تحصیلات و هم مشارکت در نیروی کار زنان با قدرت زنان در خانواده مرتبط هستند [۲۳، ص ۴۱]. ارتقای تحصیلات زنان به افزایش فرصت‌های اشتغال و در نتیجه افزایش توانایی آنان برای تصمیم‌گیری در خانوار منجر می‌شود که ممکن است موجب باروری پایین شود [۱۴].

ایران از جمله کشورهایی است که طی چند دهه اخیر تغییرات فرهنگی و اجتماعی زیادی را، به‌خصوص در حوزه خانواده، تجربه کرده است. با تغییر ساختار خانواده، از گسترده به هسته‌ای، نقش زنان در خانواده نیز دگرگون شده است. حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی افزایش یافته است [۳، ص ۳۳]. به دنبال تغییر موقعیت زنان در اجتماع، در خانواده نیز زنان از قدرت تصمیم‌گیری بیشتری برخوردار شده و توانایی تصمیم‌گیری در امور اقتصادی و اجتماعی خانواده را به‌دست آورده‌اند [۲۱، ص ۱۰].

مقاله حاضر درصدد است نحوه تأثیرگذاری استقلال زنان را بر تمایل به فرزندآوری آن‌ها بررسی کند. بدین‌سبب پرسش اصلی مقاله این است که آیا با افزایش استقلال زنان، تمایل آنان به فرزندآوری کاهش می‌یابد یا خیر؟ در این مقاله، استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی در کنار سایر متغیرهای مؤثر بر استقلال زنان یعنی تحصیلات، اشتغال، و مشارکت اجتماعی بر تمایلات فرزندآوری زنان مطالعه می‌شود.

مطالعه حاضر در شهر سیرجان، واقع در استان کرمان، انجام شده است. بر اساس داده‌های

1. below-replacement level

سرشماری مرکز آمار ایران، میزان باروری کل در شهر سیرجان، در سال ۱۳۶۵ و قبل از اجرای برنامه تنظیم خانواده، تقریباً ۷/۴ فرزند برای هر زن بوده است که در دوره سه ساله ۱۳۸۸-۱۳۹۰ به حدود ۲/۰ کاهش یافته است [۱]. در طول این سال‌ها، هم‌زمان با کاهش باروری، موقعیت زنان در عرصه آموزش و اشتغال نیز تغییر یافته است؛ به گونه‌ای که درصد زنان باسواد گروه سنی ۱۵ تا ۴۹ سال (زنان واقع در سن باروری) در سال ۱۳۸۵، ۹۲/۴ درصد بوده است. از دیگر سو، نسبت زنان شاغل شهر سیرجان در گروه سنی ۱۵ تا ۴۹ سال ۹/۹ درصد است که افزایش چندانی نداشته و نسبت به سال ۱۳۷۵ فقط یک درصد افزایش داشته است. میزان افزایش نرخ اشتغال زنان در ایران در سال‌های گذشته بسیار اندک است؛ به گونه‌ای که درصد اشتغال زنان برای کل کشور در سال ۱۳۸۵، حدود ۱۲/۴ درصد [۱۶، ص ۵] بوده است که در مقایسه با تحصیلات، سطح اشتغال رسمی زنان در جامعه در حد پایینی است. با این حال، بر اساس تجربه زیسته نگارنده دوم مقاله، زنان در شهر سیرجان حتی با وجود سطح پایین اشتغال، از موقعیت اجتماعی بالایی در خانواده و اجتماع برخوردار شده‌اند. به گونه‌ای که علاوه بر حضور در کلاس‌های مختلف علمی و تفریحی، در تشکلهای اجتماعی مختلفی عضویت یافته‌اند. بهبود صنعت و اقتصاد در شهر سیرجان، با توجه به صادرات محصول پسته و مواد معدنی، به همراه افزایش ثروت برای خانواده‌های شهر سیرجان نیز به بهبود موقعیت زنان کمک کرده است. با توجه به موارد فوق، مطالعه حاضر به منزله یک مطالعه خرد جهت بررسی تأثیر ابعاد استقلال زنان بر تمایلات فرزندآوری زنان در شهر سیرجان انجام شد.

مبانی نظری و تجربی

پایگاه و استقلال زنان، که اغلب اشاره به محدوده‌ای از رفتار و نگرش‌ها دارند، از جمله مفاهیمی‌اند که در ادبیات مربوط به جنسیت به کار برده می‌شوند تا میزان دسترسی، کنترل، و استقلال زنان را در تصمیم‌گیری‌های آنان بیان کنند [۲۰].

استقلال مفهومی پیچیده و چندبعدی است که هر یک از ابعاد آن می‌تواند رفتارهای باروری زنان را تحت تأثیر قرار دهد. جی‌جی بوی (۱۹۹۵) استقلال را به ابعاد اطلاعاتی^۱، تصمیم‌گیری^۲، فیزیکی^۳، اقتصادی^۴، و عاطفی^۵ تقسیم کرده است. به نظر وی، زنان تحصیل کرده دید جهانی وسیع‌تری دارند، ادراک بیشتری از سبک زندگی جایگزین دارند، و سعی می‌کنند با کاهش فرزندآوری موقعیت خود را حفظ کرده یا بهبود بخشند (استقلال اطلاعاتی). از دیدگاه

1. knowledge autonomy
2. decision-making autonomy
3. physical autonomy
4. economic autonomy
5. emotional autonomy

جی‌جی‌بوی، آموزش ایده و نظریاتی را در تصمیمات مرتبط با رفاه و زندگی‌شان تقویت می‌کند (استقلال تصمیم‌گیری) [۲۳]. زنان تحصیل کرده ارتباط بیشتری با جهان پیرامون دارند. زنانی که به تحصیل می‌پردازند آزادی تحرک بیشتر و اعتماد به نفس بیشتری در استفاده از خدمات موجود دارند (استقلال فیزیکی). علاوه بر آن، زنان تحصیل کرده روابط خود را از روابط گسترده خانوادگی به خانواده ازدواجی تغییر می‌دهند و خود را کمتر تکذیب و انکار می‌کنند (استقلال عاطفی). در نهایت، آموزش اعتماد به نفس زنان را در موضوعات اقتصادی افزایش می‌دهد (استقلال اقتصادی).

لم^۱ (۲۰۰۷) در مطالعه خود به این نتیجه رسید که تغییر موقعیت زنان از طریق اشتغال، تحصیلات عالی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانواده، و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی تأثیر معناداری بر کاهش باروری دارد. این نتیجه تأییدی بر نتایج تحقیقات گذشته (سالوینی^۲، ۱۹۹۹؛ لارسن و هولوس^۳، ۲۰۰۳؛ دی رز^۴، ۲۰۰۳؛ ماسون و اسمیت^۵، ۲۰۰۰) است. براساس این تحقیقات، زنانی که در تصمیم‌گیری‌های خانواده استقلال بیشتری دارند، در تصمیمات باروری نیز از قدرت بیشتری برخوردار بوده و درباره کاربرد وسایل پیشگیری قدرت بحث و مذاکره با همسرانشان را دارند. مطالعه لارسن در تانزانیا شمالی^۶ (۲۰۰۳)، مطالعه دی رز در غنا^۷ (۲۰۰۳)، مطالعه ماسون و اسمیت (۲۰۰۰) در پنج کشور پاکستان، هند، مالزی، تایلند، و فیلیپین، و نیز مطالعه ستار^۸ و همکاران (۱۹۸۸) درباره استقلال زنان و باروری در پاکستان بر این نتایج تأکید داشتند.

دارمالینگام و مورگان^۹ (۱۹۹۶) بر این باورند که سنجش پایگاه زنان باید با استفاده از شاخص‌های چندگانه بررسی شود و یک شاخص به‌تنهایی نمی‌تواند نقش‌های چندگانه زنان را، که در محیط‌های مختلف ایفا می‌شود، ارائه کند. بنا به نظر آنان، کنترل زنان بر منابع اقتصادی و داشتن استقلال اقتصادی موقعیتی را فراهم می‌کند که زنان به فرزندآوری به منزله منبعی مادی و حمایتی نمی‌نگرند. در نتیجه، استقلال اقتصادی تقاضا برای تعداد زیاد فرزندان و به‌خصوص تقاضا برای تولد فرزند پسر را به منزله منبع حمایت زنان کاهش می‌دهد و به محدود شدن باروری منجر می‌شود.

میشل جی هیندین^{۱۰} (۲۰۰۰)، در مطالعه روی زنان متأهل سیاهپوست افریقایی به این

1. Lam
2. Salvini. S
3. Larsen & Hollos
4. DeRose
5. Mason & Smith
6. Northern Tanzania
7. Ghana
8. Sathar
9. Dharmalingam & Morgan
10. Hindin

نتیجه رسید که استقلال تصمیم‌گیری زنان (به‌عنوان توانایی زنان برای واردشدن در تصمیم‌گیری‌های مربوط به خانواده) در فرایند تنظیم باروری در زیمبابوه مهم است. نتایج مطالعات مختلف نشان می‌دهد ابعاد گوناگون استقلال زنان را می‌توان در عرصه‌های مختلف اندازه‌گیری کرد. برخی مطالعات استقلال زنان را به منزله ویژگی‌های فردی مطرح می‌کنند؛ درحالی‌که برخی دیگر حوزه استقلال را به توانایی عمل در حوزه‌های عمومی بازار کار و ساختار اجتماعی فراتر از خانه‌داری گسترش می‌دهند. برخی در کنار شاخص‌های مختلف استقلال، شاخص‌هایی نظیر اشتغال یا مشارکت در نیروی کار و نرخ ثبت‌نام زنان را در سطوح تحصیلی متوسطه برای سنجش استقلال به کار بردند [۲۰]. مثلاً، مطالعه تفیلی، در حوزه استقلال و باروری، تحصیلات را متغیری تأثیرگذار در کاهش باروری معرفی می‌کند [۲۴]. از نظر عباسی شوازی و علی‌مندگاری استقلال زنان در ایران سه بعد استقلال اطلاعاتی، استقلال تصمیم‌گیری، و استقلال جابه‌جایی و تحرکی دارد [۳]. گرچه تأثیر ابعاد سه‌گانه استقلال زنان در تبیین رفتار باروری در جامعه ایران مشهود است، این شاخص به علت تأثیرپذیرفتن از سایر متغیرهای زمینه‌ای (نظیر تحصیلات و اشتغال) نقش اندکی در تبیین تغییرات باروری دارد. افزایش سطح تحصیلات زنان نه‌فقط بر استقلال آنان تأثیر دارد، بلکه به‌طور مستقیم تأثیر بسزایی بر کاهش سطح باروری در ایران دارد.

فرضیه‌های تحقیق

با توجه به مطالعات پیشین، درخصوص سنجش و تعریف مفهوم استقلال زنان، در مطالعه حاضر شاخص‌های استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی به‌عنوان ابعاد استقلال زنان در کنار متغیرهای تأثیرگذار بر استقلال (تحصیلات، اشتغال، و مشارکت اجتماعی) در ارتباط با تمایلات باروری زنان شهر سیرجان مطالعه شده است و با توجه به درصد پایین اشتغال زنان در جامعه مورد مطالعه و از سوی دیگر نظر به مشارکت گسترده زنان در امور اجتماعی، به شکل غیررسمی و از طریق شرکت در تشکل‌های اجتماعی، متغیر مشارکت اجتماعی زنان نیز در کنار متغیر اشتغال مورد آزمون قرار گرفت. در همه مطالعات قبلی، با وجود غنای موضوع و شاخص‌سازی دقیق، شاخص مشارکت اجتماعی زنان مطالعه نشده است. در مطالعه حاضر، متغیر مشارکت اجتماعی یکی از متغیرهای میانجی است که بررسی شده است. طبق چارچوب نظری و تعاریف ارائه‌شده می‌توان فرضیه‌های زیر را برای مطالعه حاضر مطرح کرد:

فرضیه اول: متغیرهای اقتصادی و اجتماعی (تحصیلات، اشتغال، و مشارکت اجتماعی زنان) از طریق تأثیرگذاری بر متغیرهای استقلال، تمایل به فرزندآوری را تحت تأثیر قرار می‌دهند. با افزایش میزان متغیرهای اقتصادی-اجتماعی، تمایل به فرزندآوری بیشتر کاهش می‌یابد.

فرضیه دوم: زنانی که از استقلال در تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی بیشتری برخوردارند تمایل کمتری به تولد فرزند بیشتر دارند.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق همه زنان همسر دار و دارای فرزند و واقع در سنین باروری (۱۵-۴۹ سال) در بلوک‌های مختلف شهر سیرجان است. بر اساس اطلاعات سرشماری سال ۱۳۸۵، شهر سیرجان ۱۷۰۹۱۶ نفر جمعیت دارد که ۸۲۹۴۳ نفر آن‌ها زن‌اند. از این تعداد، ۳۰۲۱۵ نفر در گروه سنی ۱۵-۴۹ سال و دارای همسر و فرزند در حال حاضر زنده‌اند. از آنجایی که مطالعه حاضر در سال ۱۳۹۰، قبل از سرشماری سال ۱۳۹۰، جمع‌آوری شده، در نتیجه اطلاعات جامعه آماری بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ و پیش‌بینی برای سال ۱۳۹۰ تهیه شده است. به این ترتیب که با استفاده از فرمول پیش‌بینی جمعیت، تعداد زنان همسر دار و دارای فرزند واقع در این گروه سنی، برای سال ۱۳۹۰، که پژوهش انجام شده است، ۳۸۴۹۸ نفر پیش‌بینی شد. به این ترتیب که نرخ رشد جمعیت زنان ۱۵-۴۹ ساله شهرستان سیرجان با استفاده از فرمول رشد جمعیت و از طریق جمعیت زنان واقع در سنین باروری سال ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ محاسبه شده است. این میزان ۴/۴ برای زنان ۱۵-۴۹ ساله برآورد شده است. سپس با قراردادن این میزان در فرمول پیش‌بینی جمعیت، جمعیت زنان ۱۵-۴۹ ساله برای سال ۱۳۹۰ پیش‌بینی شد. این عدد برابر با ۹۱۱۶۶ نفر است. سپس با توجه به نسبت زنان همسر دار دارای فرزند واقع در سنین باروری به کل زنان واقع در سنین باروری در سال ۱۳۸۵، تعداد زنان همسر دار دارای فرزند ۱۵-۴۹ ساله برای سال ۱۳۹۰ پیش‌بینی شد. رقم پیش‌بینی شده برابر با ۳۸۴۹۸ نفر است.

پس از تعیین جامعه آماری، با استفاده از فرمول کوکران، و پذیرش خطای نمونه‌گیری ۰/۰۵ و سطح اطمینان ۰/۹۵ تعداد ۳۸۲ زن برای حجم نمونه تعیین شد که برای جلوگیری از خطای نمونه‌گیری از ۴۰۰ زن مصاحبه شد. در این بررسی، به‌رغم پایین بودن درصد اشتغال زنان در شهر سیرجان (۸/۳ درصد) در ترکیب جامعه نمونه، درصد بالاتری از زنان شاغل انتخاب شدند. این کار آزمایش فرضیه‌های تأثیر اشتغال بر فرزندآوری را برای زنان شاغل تسهیل کرد؛ هرچند نتایج قابل تعمیم به جامعه مورد مطالعه نیست و تورش دارد. داده‌ها از طریق تهیه پرسشنامه محقق‌ساخته جمع‌آوری شد. برای ارزیابی پایایی پرسشنامه پیش‌آزمون جامعی صورت گرفت و پرسشنامه‌ها در اختیار ۵۰ زن، با ویژگی‌های زنان نمونه آماری، قرار گرفت. سپس آزمون آلفای کرونباخ برای همه سازه‌ها محاسبه شد. به این ترتیب که گویه‌هایی که برای عملیاتی کردن استقلال اقتصادی، استقلال تصمیم‌گیری، و مشارکت اجتماعی در پرسشنامه استفاده شده بودند مورد سنجش قرار گرفتند. نتایج آلفای کرونباخ برای همه سازه‌ها بالای ۰/۷۰ بود. این نتیجه نشان می‌دهد پرسشنامه از پایایی مناسبی برخوردار است.

حجم نمونه با روش نمونه‌گیری احتمالی و خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. به این ترتیب که بر مبنای فهرست حوزه‌های سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵ شهر سیرجان و شماره‌گذاری بلوک‌ها، تعدادی بلوک به روش تصادفی سیستماتیک انتخاب شد و مراجعه به بلوک‌ها با استفاده از یک رقم تصادفی و شمارش پلاک‌ها صورت گرفت. از آنجایی که می‌بایست زنان واجد شرایط (زنان ۱۵-۴۹ سال همسر دار دارای فرزند) برای مصاحبه انتخاب می‌شدند، از روش جایگزین برای پیدا کردن فرد مورد نظر استفاده شد. روش تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها با توجه به نوع مقیاس متغیر وابسته، که از نوع اسمی است، در تحلیل دومتغیره آزمون کای اسکویر و در تحلیل چندمتغیره رگرسیون لجستیک است.

متغیرهای تحقیق

متغیر وابسته

در پژوهش حاضر، متغیر وابسته تمایل زنان به داشتن فرزند دیگر است؛ یعنی «آیا زنان تمایل دارند به جز فرزند یا فرزندان در حال حاضر زنده خود، فرزند دیگری داشته باشند؟» که به صورت بلی و خیر به آن پاسخ داده‌اند.

متغیرهای مستقل

استقلال تصمیم‌گیری: برای سنجش این بعد از استقلال، سؤالاتی درباره توانایی تصمیم‌گیری زنان در زمینه نحوه استفاده از درآمد شخصی‌شان، درآمد خانوار، تعداد فرزندان، فاصله سنی بین فرزندان، و استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری مطرح شد. در مطالعه حاضر، استقلال کامل یعنی زن به تنهایی تصمیم می‌گیرد، استقلال نسبی یعنی زن با مشورت همسرش تصمیم می‌گیرد، و عدم استقلال یعنی زن هیچ تصمیمی نمی‌گیرد و تصمیم‌گیری فقط بر عهده مرد است.

استقلال اقتصادی: به این معنا که زن درآمد شخصی داشته باشد. منظور از درآمد شخصی هرگونه درآمد نقدی و غیرنقدی است که زن از اشتغال خود یا از منابع دیگر از قبیل مالکیت مستغلات، سرمایه‌گذاری، ارث، والدین، پس‌انداز، یا هر منبع دیگری دریافت می‌کند. در مطالعه حاضر، داشتن مالکیت در کنار درآمد شخصی به‌عنوان استقلال اقتصادی بالا، داشتن درآمد شخصی به‌عنوان استقلال اقتصادی متوسط، و بدون درآمد شخصی به‌عنوان استقلال اقتصادی پایین شاخص‌بندی شده‌اند.

متغیرهای مداخله‌گر

یکی از متغیرهای اقتصادی اجتماعی مداخله‌گر، متغیر میزان مشارکت اجتماعی زنان است. مشارکت

اجتماعی به معنای داشتن فعالیت‌های اجتماعی بیرون از منزل به‌عنوان مربی یا عضو است. منظور از میزان تحصیلات آخرین مدرک تحصیلی رسمی کسب‌شده توسط زن و مرد است. اشتغال: انجام‌دادن هرگونه فعالیتی که پاسخگو به‌عنوان شغل خود اعلام می‌کند و بابت آن دستمزد دریافت می‌دارد یا به نوعی در تولید درآمد خانواده سهیم است؛ اعم از اشتغال در منزل یا خارج منزل. شاغل نیز به زانی اطلاق می‌شود که به کاری در داخل یا خارج از منزل مشغول‌اند و در ازای آن دستمزدی دریافت می‌کنند. غیرشاغل شامل کلیه زانی می‌شود که خانه‌دار، محصل، دانشجو، و مستمری‌بگیرند و هیچ‌گونه فعالیت اقتصادی انجام نمی‌دهند. در این مطالعه، از متغیر تعداد فرزندان و سن زنان نیز در این مطالعه به‌عنوان متغیر کنترل استفاده شد. منظور از تعداد فرزندان، تعداد کل فرزندان در حال حاضر زنده زن است. در این متغیر، زنان برحسب رتبهٔ مولید، به زنان دارای یک فرزند، دارای ۲ فرزند، و دارای ۳ فرزند و بیشتر تقسیم شده‌اند. سن زنان در این مطالعه به سه گروه ۱۵-۲۹ سال، ۳۰-۳۹ سال و ۴۰-۴۹ سال تقسیم شده است.

یافته‌ها

توزیع سنی زنان مورد بررسی نشان می‌دهد که بیشترین نسبت زنان (۳۱/۵ درصد) در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله و کمترین درصد زنان (۱/۵ درصد) در گروه سنی ۱۵-۱۹ سال قرار دارند. همچنین از مجموع ۴۰۰ زن نمونه آماری، ۳۵ درصد شغل بیرون از خانه و ۳/۸ درصد شغل خانگی دارند و ۶۱/۲ درصد غیرشاغل‌اند. بیشترین فراوانی برای زنان دیپلم و لیسانس به‌ترتیب ۳۶/۲ و ۳۵ درصد و کمترین آن برای زنان با مدرک تحصیلی ابتدایی (۱/۲ درصد) است. از مجموع زنان، بیشترین فراوانی مربوط به زنان دارای یک فرزند به میزان ۴۲/۵ درصد و سپس با اختلاف اندکی مربوط به زنان دارای ۲ فرزند (۴۰ درصد) است. نتایج توزیع فراوانی متغیرهای استقلال تصمیم‌گیری، استقلال اقتصادی، و مشارکت اجتماعی در سه ستون آخر جدول ۱ قابل مشاهده است.

در ادامه، با استفاده از آمارهای استنباطی، فرضیه‌های مطالعه آزمون شدند. برای بررسی رابطه متغیرهای مستقل و متغیرهای میانجی بر تمایل به فرزندآوری زنان ابتدا با استفاده از تحلیل‌های دومتغیره به بررسی رابطه سه متغیر اقتصادی و اجتماعی (تحصیلات، اشتغال، و مشارکت اجتماعی) با متغیرهای استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی پرداخته شد. نتایج جدول ۲ بیانگر وجود رابطه معناداری بین متغیر تحصیلات و دو متغیر استقلال اقتصادی و استقلال تصمیم‌گیری است. توزیع فراوانی‌ها نشان می‌دهد با افزایش سطح تحصیلات، میزان استقلال افزایش و در سطوح پایین تحصیلات، میزان استقلال کاهش می‌یابد.

جدول ۱. توزیع نسبی ویژگی‌های جمعیتی زنان پاسخگو

درصد	تعداد	ویژگی‌های جمعیتی	
۱،۵	۶	۱۵-۱۹	توزیع سنی
۱۲،۳	۴۹	۲۰-۲۴	
۳۱،۵	۱۲۶	۲۵-۲۹	
۲۰،۰	۸۰	۳۰-۳۴	
۲۳،۲	۹۳	۳۵-۳۹	
۱۱،۵	۴۶	۴۰ به بالا	
۶۱،۲	۲۴۵	غیرشاغل	وضعیت اشتغال
۳۵،۰	۱۴۰	شاغل خارج از خانه	
۳،۸	۱۵	شاغل داخل خانه	
۱،۲	۵	ابتدایی	مقطع تحصیلی
۸،۰	۳۲	سیکل	
۳۶،۲	۱۴۵	دیپلم	
۸،۶	۳۴	فوق دیپلم	
۳۵،۰	۱۴۰	لیسانس	
۱۱،۰	۴۴	فوق لیسانس و بالاتر	
۴۲،۵	۱۷۰	۱	تعداد فرزند
۴۰،۰	۱۶۰	۲	
۱۴،۱	۵۶	۳	
۳،۴	۱۴	۴ و بیشتر	
۲۹،۵	۱۱۸	بالا	استقلال تصمیم‌گیری
۶۴،۰	۲۵۰	متوسط	
۶،۵	۲۶	پایین	
۲۱،۳	۸۵	بالا	استقلال اقتصادی
۵۱،۳	۲۰۵	متوسط	
۲۷،۵	۱۱۰	پایین	
۴۵،۰	۱۸۰	بالا	مشارکت اجتماعی
۴۴،۳	۱۷۷	متوسط	
۱۰،۸	۴۳	پایین	
۱۰۰	۴۰۰		جمع

جدول ۲. توزیع فراوانی زنان شهر سیرجان بر حسب میزان تحصیلات و استقلال تصمیم‌گیری و اقتصادی

میزان تحصیلات	استقلال تصمیم‌گیری			استقلال اقتصادی		
	بالا	متوسط	پایین	بالا	متوسط	پایین
عالی	۵۳	۱۴۴	۲۱	۵۸	۱۰۷	۵۳
متوسط	۴۱	۹۰	۱۴	۴۸	۷۸	۱۹
پایین	۱	۲۲	۱۴	۸	۲۰	۹
Gama	***۰,۵۷۸			**۰,۱۰۳		

نکته: $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۵$

نتایج توزیع فراوانی و همبستگی متغیر مشارکت اجتماعی و متغیرهای استقلال نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار بین متغیرهاست؛ به گونه‌ای که در سطوح بالای مشارکت اجتماعی میزان استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی نیز افزایش می‌یابد و همبستگی مثبت بین متغیر مشارکت اجتماعی و متغیرهای استقلال وجود دارد. البته در همه سطوح مشارکت اجتماعی فراوانی‌های مربوط به استقلال در سطح متوسط بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳. توزیع فراوانی زنان شهر سیرجان بر حسب میزان مشارکت اجتماعی و استقلال تصمیم‌گیری و اقتصادی

میزان مشارکت اجتماعی	استقلال تصمیم‌گیری			استقلال اقتصادی		
	بالا	متوسط	پایین	بالا	متوسط	پایین
بالا	۱۱	۳۲	۰	۱۸	۲۰	۵
متوسط	۴۹	۱۱۹	۹	۴۷	۸۹	۴۱
پایین	۱۷	۱۰۵	۵۸	۲۶	۹۶	۵۸
Gama	**۰,۳۰۹			**۰,۲۷۷		

نکته: $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۵$

بر اساس نتایج جدول ۴، زنان شاغل، چه در داخل منزل و چه در خارج منزل، از سطح استقلال بالاتری نسبت به زنان غیرشاغل برخوردارند و در میان همه زنان، اعم از شاغل و غیرشاغل، سطح استقلال متوسط بیشترین فراوانی را دارد.

جدول ۴. توزیع فراوانی زنان شهر سیرجان بر حسب وضعیت اشتغال و استقلال تصمیم‌گیری و اقتصادی

وضعیت اشتغال	استقلال تصمیم‌گیری			استقلال اقتصادی		
	بالا	متوسط	پایین	بالا	متوسط	پایین
شاغل خارج منزل	۱۸	۱۰۶	۱۶	۳۷	۷۴	۲۹
شاغل داخل منزل	۴	۱۰	۱	۵	۷	۳
غیر شاغل	۹	۱۴۰	۹۶	۵۳	۱۲۴	۶۸
Cramer's V	***۰,۲۰۶			***۰,۴۲۴		

نکته: $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۰۱$ ، $P \leq ۰,۰۵$

نتایج جدول ۵ دربارهٔ متغیر استقلال تصمیم‌گیری نشان می‌دهد که رابطهٔ بین دو متغیر استقلال تصمیم‌گیری و تمایل به فرزندآوری بیشتر در سطح ۲ فرزند معنادار نیست و فراوانی‌ها مستقل از یکدیگر است، اما در سطح یک فرزند و ۳ فرزند و بیشتر رابطهٔ بین دو متغیر معنادار است. در سطح یک فرزند، در سطوح استقلال پایین و متوسط، تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است، در حالی که در سطح استقلال بالا، میزان تمایل داشتن و نداشتن به فرزندآوری برابر است. اما به نظر می‌رسد در سطح ۳ فرزند این معناداری ناشی از تأثیر متغیر تعداد فرزندان باشد. با توجه به نتایج جدول، متغیر استقلال تصمیم‌گیری در سنین ۳۰ تا ۳۹ سال رابطهٔ معناداری با متغیر وابسته ندارد و نتایج حاکی از برقراری هیچ‌گونه رابطهٔ بین دو متغیر مورد نظر است. اما در سنین ۱۵ تا ۲۹ سال و ۴۰ تا ۴۹ سال بین دو متغیر رابطهٔ معنادار وجود دارد. با توجه به این نتایج می‌توان استدلال کرد که تمایل به فرزندآوری زنان در سنین ۱۵ تا ۲۹ سال تحت تأثیر متغیر استقلال تصمیم‌گیری قرار دارد و با افزایش میزان استقلال، تمایل به فرزندآوری نیز کاهش می‌یابد، اما در سنین ۴۰ تا ۴۹ سال تمایل به فرزندآوری بیشتر تحت تأثیر متغیر سن کاهش پیدا می‌کند.

جدول ۵. توزیع نسبی زنان شهر سیرجان بر حسب تمایل به فرزندآوری و استقلال تصمیم‌گیری به تفکیک تعداد فرزندان و سن زنان

قدرت تصمیم‌گیری	سن زنان	تمایل به فرزندآوری	تعداد فرزندان	تمایل به فرزندآوری
بالا	۱۵-۲۹ سال	۲۸٫۶	۱ فرزند	۵۰٫۰
	۳۰-۳۹ سال	۲۷٫۳	۲ فرزند	۹٫۱
	۴۰-۴۹ سال	۲۵٫۰	۳ فرزند و بیشتر	۲۸٫۶
متوسط	۱۵-۲۹ سال	۶۰٫۸	۱ فرزند	۵۹٫۸
	۳۰-۳۹ سال	۳۰٫۶	۲ فرزند	۲۳٫۴
	۴۰-۴۹ سال	۲٫۳	۳ فرزند و بیشتر	۲٫۴
پایین	۱۵-۲۹ سال	۵۹٫۶	۱ فرزند	۵۸٫۲
	۳۰-۳۹ سال	۳۲٫۷	۲ فرزند	۲۳٫۳
	۴۰-۴۹ سال	۰٫۰	۳ فرزند و بیشتر	۱۰٫۰
معناداری	۱۵-۲۹، ۲۹-۳۹، ۳۹-۴۹***	۱ فرزند*، ۲ فرزند، ۳ فرزند و بیشتر*		

نکته: $P \leq 0.05$ ، $P \leq 0.01$ ، $P \leq 0.001$

نتایج جدول ۶ دربارهٔ متغیر استقلال تصمیم‌گیری نشان می‌دهد که رابطهٔ بین دو متغیر استقلال تصمیم‌گیری و تمایل به فرزندآوری بیشتر در هیچ‌یک از سطوح تحصیلات معنادار نیست. توزیع درصدها نشان می‌دهد که در سطح تحصیلات بالا و متوسط در همهٔ سطوح استقلال، تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است. در سطح تحصیلات پایین، در همهٔ سطوح استقلال، تمایل به فرزندآوری از تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است.

بنابراین، توزیع نسبی فراوانی‌ها حاکی از تأثیرگذاری متغیر تحصیلات بر تمایل به فرزندآوری است. با توجه به اینکه در چند دهه اخیر، به دلیل بهبود امکانات سوادآموزی، امکان تحصیل برای همه اقشار فراهم شده است و زنان نیز، همچون مردان، از تحصیلات بالایی برخوردار شده‌اند، در نتیجه برای حفظ استقلال خود، که در نتیجه تحصیلات عالی برایشان فراهم آمده است (جدول ۲)، از داشتن فرزند بیشتر ممانعت می‌کنند.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر استقلال تصمیم‌گیری و تمایل به فرزندآوری بیشتر در هیچ‌یک از سطوح مشارکت اجتماعی معنادار نیست. توزیع درصدها نشان می‌دهد که در سطح مشارکت اجتماعی بالا و متوسط در همه سطوح استقلال، تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است. همچنین نکته قابل توجه این است که فراوانی زنان دارای استقلال تصمیم‌گیری پایین در سطح مشارکت اجتماعی بالا صفر است و این رقم نشان می‌دهد زنانی که استقلال تصمیم‌گیری پایینی دارند مشارکت اجتماعی بالایی ندارند. در واقع، با کاهش استقلال تصمیم‌گیری، مشارکت اجتماعی زنان هم کاهش می‌یابد. بنابراین توزیع نسبی فراوانی‌ها نشان‌دهنده تأثیرگذاری متغیر مشارکت اجتماعی بر تمایل به فرزندآوری است و متغیر استقلال تصمیم‌گیری تأثیری ندارد.

جدول ۶. توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب تمایل به فرزندآوری و استقلال تصمیم‌گیری به تفکیک تحصیلات، میزان مشارکت اجتماعی، و وضعیت اشتغال زنان

قدرت تصمیم‌گیری	تحصیلات	تمایل به فرزندآوری	مشارکت اجتماعی	تمایل به فرزندآوری	وضعیت اشتغال	تمایل به فرزندآوری
بالا	عالی	۰/۰	بالا	۲۵/۰	شاغل خارج منزل	۱۸/۸
	متوسط	۰/۰	متوسط	۴۴/۴	شاغل داخل منزل	۱/۰
	پایین	۶۶/۷	پایین	۸۸/۲	خانه‌دار	۴۴/۴
متوسط	عالی	۱۳/۶	بالا	۱۸/۲	شاغل خارج منزل	۳۹/۶
	متوسط	۳۳/۳	متوسط	۴۰/۳	شاغل داخل منزل	۱۰/۰
	پایین	۶۰/۴	پایین	۶۷/۶	خانه‌دار	۳۳/۶
پایین	عالی	۴۲/۹	بالا	۰/۰	شاغل خارج منزل	۳۳/۳
	متوسط	۳۱/۴	متوسط	۳۶/۷	شاغل داخل منزل	۲۵/۰
معناداری	پایین	۵۸/۵	پایین	۵۷/۶	خانه‌دار	۳۸/۵
	متوسط، پایین	بالا، متوسط، پایین			شاغل خارج منزل، شاغل داخل منزل، خانه‌دار	
	عالی، متوسط، پایین					

نکته: $P \leq 0.05$ ، $P \leq 0.01$ ، $P \leq 0.001$

علاوه بر این، رابطه بین دو متغیر استقلال تصمیم‌گیری و تمایل به فرزندآوری بیشتر در هیچ‌یک از سطوح وضعیت اشتغال زنان معنادار نیست. توزیع درصدها نیز نشان می‌دهد که در

همه سطوح استقلال و در هر سه وضعیت اشتغال، تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است.

پس از سنجش متغیر استقلال تصمیم‌گیری، متغیر استقلال اقتصادی با کنترل متغیرهای مداخله‌گر مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که استقلال اقتصادی در هیچ‌یک از سطوح فرزندان رابطه معناداری با متغیر وابسته ندارد؛ در حالی که، توزیع نسبی زنان نشان می‌دهد در سطح یک فرزند، در همه سطوح استقلال، تمایل به فرزندآوری از تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است؛ در حالی که در سطوح بالاتر تعداد فرزندان، تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است.

استقلال اقتصادی در هیچ‌یک از سطوح سن زنان رابطه معناداری با متغیر وابسته ندارد. اما نتایج توزیع فراوانی بیانگر این است که در سن ۱۵-۲۹ سال زنان، در همه سطوح استقلال، تمایل به فرزندآوری از تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است؛ در حالی که، در سنین بالاتر تمایل کمتر است. بنابراین، در نمونه مورد مطالعه، تمایل به فرزندآوری تحت تأثیر متغیر تعداد فرزندان و سن زنان قرار دارد و متأثر از متغیر استقلال اقتصادی نیست.

جدول ۷. توزیع نسبی زنان شهر سیرجان بر حسب تمایل به فرزندآوری و استقلال اقتصادی به تفکیک تعداد فرزندان و سن زنان

استقلال اقتصادی	سن زنان	تمایل به فرزندآوری	تعداد فرزندان	تمایل به فرزندآوری
بالا	۱۵-۲۹ سال	۶۴٫۳	۱ فرزند	۶۱٫۰
	۳۰-۳۹ سال	۳۵٫۸	۲ فرزند	۲۶٫۲
	۴۰-۴۹ سال	۰٫۰	۳ فرزند و بیشتر	۰٫۰
متوسط	۱۵-۲۹ سال	۵۰٫۷	۱ فرزند	۵۸٫۲
	۳۰-۳۹ سال	۳۰٫۷	۲ فرزند	۱۹٫۳
	۴۰-۴۹ سال	۸٫۱	۳ فرزند و بیشتر	۲۳٫۲
پایین	۱۵-۲۹ سال	۷۰٫۸	۱ فرزند	۵۶٫۲
	۳۰-۳۹ سال	۲۰٫۰	۲ فرزند	۲۵٫۸
	۴۰-۴۹ سال	۰٫۰	۳ فرزند و بیشتر	۰٫۰
معناداری	۱۵-۲۹، ۲۹-۳۹، ۳۹-۴۹	۱ فرزند، ۲ فرزند، ۳ فرزند و بیشتر		

نکته: $P \leq 0.05$ ، $P \leq 0.01$ ، $P \leq 0.001$

نتایج جدول ۸ درباره متغیر استقلال اقتصادی نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر استقلال اقتصادی و تمایل به فرزندآوری بیشتر در هیچ‌یک از سطوح تحصیلات معنادار نیست. توزیع درصدها نشان می‌دهد که در سطح تحصیلات بالا و متوسط، در همه سطوح استقلال،

تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است. در سطح تحصیلات پایین، در همه سطوح استقلال، تمایل به فرزندآوری از تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است. بنابراین، توزیع نسبی فراوانی‌ها بیانگر تأثیرگذاری متغیر تحصیلات بر تمایل به فرزندآوری است. علاوه بر این، نتایج نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر استقلال اقتصادی و تمایل به فرزندآوری بیشتر فقط در سطح مشارکت اجتماعی متوسط معنادار است. توزیع درصدها نشان می‌دهد که در سطح مشارکت اجتماعی بالا و متوسط، در همه سطوح استقلال، تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است؛ به جز در سطح استقلال متوسط. در سطح مشارکت اجتماعی پایین، در همه سطوح استقلال، تمایل به فرزندآوری از تمایل نداشتن به فرزندآوری بیشتر است. بنابراین توزیع نسبی فراوانی‌ها نشان می‌دهد که معنادار نبودن متغیر استقلال اقتصادی حاکی از تأثیرگذاری متغیر مشارکت اجتماعی بر تمایل به فرزندآوری است. دو ستون آخر جدول ۸ بیانگر این است که رابطه بین دو متغیر استقلال تصمیم‌گیری و تمایل به فرزندآوری بیشتر در هیچ‌یک از سطوح وضعیت اشتغال زنان معنادار نیست. توزیع درصدها نیز نشان می‌دهد که در همه سطوح استقلال و در هر سه وضعیت اشتغال تمایل نداشتن به فرزندآوری از تمایل به فرزندآوری بیشتر است.

جدول ۸. توزیع نسبی زنان شهر سیرجان بر حسب تمایل به فرزندآوری و استقلال اقتصادی به تفکیک تحصیلات، میزان مشارکت اجتماعی، و وضعیت اشتغال زنان

استقلال اقتصادی	تحصیلات	تمایل به فرزندآوری	مشارکت اجتماعی	تمایل به فرزندآوری	وضعیت اشتغال	تمایل به فرزندآوری
بالا	عالی	۲۰٫۸	بالا	۲۰٫۰	شاغل خارج منزل	۴۳٫۲
	متوسط	۴۱٫۷	متوسط	۴۰٫۴	شاغل داخل منزل	۲۰٫۰
	پایین	۷۷٫۸	پایین	۶۹٫۰	خانه‌دار	۴۴٫۱
متوسط	عالی	۳۸٫۳	بالا	۳۵٫۰	شاغل خارج منزل	۳۲٫۴
	متوسط	۲۶٫۹	متوسط	۲۸٫۱	شاغل داخل منزل	۰٫۰
	پایین	۷۰٫۰	پایین	۶۲٫۵	خانه‌دار	۳۵٫۵
پایین	عالی	۳۴٫۵	بالا	۱۱٫۱	شاغل خارج منزل	۳۷٫۹
	متوسط	۲۶٫۳	متوسط	۵۶٫۱	شاغل داخل منزل	۳۳٫۳
	پایین	۸۷٫۵	پایین	۶۶٫۹	خانه‌دار	۲۶٫۴
معناداری	عالی، متوسط، پایین	بالا، متوسط، ***، پایین	شاغل خارج منزل، شاغل داخل منزل، خانه‌دار			

نکته: $P \leq ۰٫۰۰۱$ ، $P \leq ۰٫۰۱$ ، $P \leq ۰٫۰۵$ ، $P \leq ۰٫۰۰۱$ ، $P \leq ۰٫۰۱$ ، $P \leq ۰٫۰۵$

در این بررسی، برای ارزیابی دقیق تر رابطه استقلال زنان و تمایل به فرزندآوری و به منظور مشخص کردن جهت رابطه بین متغیرها، با توجه به متغیر وابسته و متغیرهای مستقل و میانجی، از تحلیل رگرسیون لجستیک به شیوه هم‌زمان استفاده شده است. در این روش، پس از ورود همه متغیرها، متغیرهای استقلال اقتصادی و اشتغال به دلیل معنادار نبودن از مدل خارج شدند. همچنین گفتنی است که در همه متغیرها شاخص اول به صورت پیش‌گزیده به عنوان مقوله مرجع انتخاب شده است. خلاصه نتایج مربوط به رگرسیون لجستیک در جدول ۹ گزارش شده است.

جدول ۹. نسبت برتری تمایل به داشتن فرزند بیشتر زنان ۱۵-۴۹
سأله ساکن شهر سیرجان برحسب متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	مدل ۱		مدل ۲		مدل ۳	
	نسبت برتری	معناداری	نسبت برتری	معناداری	نسبت برتری	معناداری
استقلال تصمیم‌گیری	پایین	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
	متوسط	۰/۹۴۵	۰/۰۵	۰/۴۲۹	۰/۰۵	۰/۲۱۵
	بالا	۰/۵۳۷	۰/۰۴	۰/۰۹۱	۰/۰۵	۰/۴۶
سطح تحصیلات	پایین (R)	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
	متوسط	۰/۸۱۰	۰/۰۳	۰/۷۸۰	۰/۰۵	۰/۰۵
	عالی	۰/۴۹۷	۰/۰۵	۰/۴۳۲	۰/۰۳	۰/۰۳
مشارکت اجتماعی	پایین (R)	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
	متوسط	۰/۷۹۱	۰/۰۲	۰/۰۷۴	۰/۰۱	۰/۰۱
	بالا	۰/۳۷۰	۰/۰۱	۰/۰۶۰	۰/۰۲	۰/۰۲
تعداد فرزندان	۱ فرزند (R)	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
	۲ فرزند	۰/۲۵۰	۰/۰۰	۰/۲۵۰	۰/۰۰	۰/۰۰
	۳ فرزند و بیشتر	۰/۱۸۵	۰/۰۰	۰/۱۸۵	۰/۰۰	۰/۰۰
سن زنان	۱۵-۲۹ سال (R)	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
	۳۰-۳۹ سال	۰/۵۶۷	۰/۰۰	۰/۵۶۷	۰/۰۰	۰/۰۰
	۴۰-۴۹ سال	۰/۰۷۳	۰/۰۰	۰/۰۷۳	۰/۰۰	۰/۰۰
Constant -2 Log likelihood Chi-Square Nagelkerke R Square	-۱/۲۰۶	۵۵۰/۷۲۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	۰/۰۳	-۲/۶۱۱	۰/۰۰۳	-۱/۱۰۹	۰/۰۰۳	-۲/۶۱۱
	-	۴۰۹/۰۲۵	-	۵۱۰/۹۱۵	-	۴۰۹/۰۲۵
	۰/۰۰۰	۱۱۰/۱۶۰	۰/۰۰۴	۱۱۸/۲۶۹	۰/۰۰۴	۱۱۰/۱۶۰
	-	۰/۱۶۷	-	۰/۱۳۹	-	۰/۱۶۷
	۰/۰۱۲	۰/۱۲۶	۰/۰۱۲	۰/۱۲۶	۰/۰۱۲	۰/۱۲۶

نکته: (R) مقوله مبنا و مرجع است.

از نکات قابل توجه در این جدول، رابطه منفی متغیر استقلال تصمیم‌گیری و مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان و تمایل به فرزندآوری بیشتر در زنان است، زیرا رقم مربوط به نسبت برتری از ۱ کمتر است.

همان‌طور که نتایج جدول ۹ نشان می‌دهد، متغیر استقلال تصمیم‌گیری در مدل ۱ و ۲ و قبل از ورود متغیرهای کنترل سن زنان و تعداد فرزندان، از معناداری برخوردار است؛ یعنی با افزایش استقلال تصمیم‌گیری زنان، تمایل به فرزندآوری نیز به‌طور معناداری کاهش می‌یابد. اما در مدل ۳ و پس از ورود متغیرهای کنترل، متغیر استقلال تصمیم‌گیری معنادار نیست. در واقع، قدرت تأثیر دو متغیر کنترل سن زنان و تعداد فرزندان بر تمایل به فرزندآوری، نقش استقلال تصمیم‌گیری را در تبیین تغییرات متغیر وابسته از بین برده است و نسبت زیادی از زنان ۴۰-۴۹ ساله و دارای ۳ فرزند و بیشتر، تمایلی به فرزندآوری بیشتر ندارند.

نسبت برتری برای حد متوسط تحصیلات زنان ۰/۷۸۰ است و در سطح عالی ۰/۴۳۲ که بیانگر این است که احتمال تمایل به فرزندآوری بیشتر با تغییر از حد پایین تحصیلات به حد متوسط کاهش می‌یابد. همچنین با افزایش میزان مشارکت اجتماعی زنان تمایل به فرزندآوری کاهش می‌یابد. نسبت برتری برای مشارکت اجتماعی متوسط برابر با ۰/۰۷۴ است و با تغییر از میزان مشارکت اجتماعی از حد متوسط به حد بالا، احتمال تمایل به فرزندآوری کاهش می‌یابد. سن زنان نیز، که آخرین برای توضیح مفصل‌تر نتایج، باید گفت که هم تعداد ۲ و هم تعداد ۳ فرزند و بیشتر بر تمایل زنان به فرزندآوری مؤثر است. براساس نتایج جدول ۶، نسبت برتری برای تعداد ۲ فرزند برابر با ۰/۲۵۰ است که نشان می‌دهد با تغییر از تعداد یک فرزند به ۲ فرزند و همچنین با تغییر از تعداد ۲ فرزند به ۳ فرزند احتمال تمایل به فرزندآوری زنان کاهش می‌یابد. دربارهٔ تعداد ۳ فرزند و بیشتر نیز، شاهد تأثیر معنی‌دار این تعداد از فرزندان بر تمایل به فرزندآوری زنان هستیم.

متغیر واردشده به مدل است، با متغیر وابسته رابطه منفی دارد. بر اساس نتایج جدول ۶، در مدل ۲، با افزایش سن زنان تمایل به فرزندآوری نیز به‌طور معناداری کاهش پیدا می‌کند. نسبت برتری برای سنین ۳۰-۳۹ سال ۰/۵۶۷ است که با افزایش سن به ردهٔ سنی ۴۰-۴۹ سال، نسبت برتری به ۰/۰۷۳ خواهد رسید.

علاوه بر این، نتایج آزمون اوم نی‌بوس^۱ ارزیابی کل مدل رگرسیونی لجستیک را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول ۶، در هر دو مدل، لگاریتم درست‌نمایی^۲ نشان‌دهندهٔ برازش مدل است و برازش مدل قابل قبول و در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنادار است. ضرایب تعیین نیچل کرک^۳، که مقدار واریانس تبیین‌شدهٔ متغیر وابسته در هر مدل را نشان می‌دهد،

1. omnibus test
2. log-likelihood
3. Naglekerke R Square

تقریب‌های ضریب تعیین (R^2) در رگرسیون خطی‌اند. بر اساس این ضرایب، در مدل ۱ متغیر استقلال تصمیم‌گیری ۰/۱۲۶ از این واریانس را به گونه‌ای معنادار تبیین می‌کند. مقدار این تبیین در مدل‌های بعدی به ترتیب ۰/۱۳۹ و در نهایت ۰/۱۶۷ است. به عبارت دیگر، متغیرهای پیش‌بین توانسته‌اند در مدل ۰/۱۶۷ از واریانس متغیر وابسته را تبیین و پیش‌بینی کنند. همان‌گونه که در مدل چهارم مشاهده می‌شود، مقادیر این آماره پایین بوده و این نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل این تحقیق قدرت تبیین چندان بالایی در خصوص واریانس و تغییرات متغیر وابسته ندارند.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی رفتار باروری زنان ایران در دو دهه اخیر در نتیجه تغییر نسبی موقعیت زنان از اهمیت بسیاری برخوردار است. با توجه به اهمیت این موضوع، مطالعه حاضر به بررسی ارتباط ابعاد استقلال زنان و عوامل مؤثر بر آن‌ها با تمایلات فرزندآوری زنان در شهر سیرجان پرداخته است. بدین منظور از روش پیمایشی جمع‌آوری داده از ۴۰۰ زن همسرदार واقع در سنین باروری و دارای فرزند استفاده شد.

نتایج تحقیق نشان داد که در جامعه مورد مطالعه، متغیرهای استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی قبل از کنترل متغیرهای اقتصادی و اجتماعی (تحصیلات، مشارکت اجتماعی، و وضعیت اشتغال) رابطه معناداری با متغیر وابسته ندارند. پس از کنترل مشخصه‌های اقتصادی و اجتماعی زنان، نتایج نشان داد که معناداری روابط تحت تأثیر متغیرهای تحصیلات و مشارکت اجتماعی است و متغیرهای استقلال هیچ همبستگی با متغیر تمایل به فرزندآوری بیشتر ندارند. طبق نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک با افزایش سطح استقلال تصمیم‌گیری، تحصیلات، و مشارکت اجتماعی زنان، تمایل به فرزندآوری کاهش پیدا می‌کند و متغیر مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان از نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین تغییرات متغیر وابسته برخوردارند. البته متغیر استقلال تصمیم‌گیری نیز در دو مرحله اول و قبل از ورود متغیرهای کنترل رابطه معناداری با متغیر وابسته داشتند، اما با ورود متغیرهای کنترل سن زنان و تعداد فرزندان، معناداری متغیر استقلال تصمیم‌گیری در سطح متوسط و بالا از بین رفت و دو متغیر کنترل به منزله تعیین‌کننده اصلی تغییرات متغیر وابسته در کنار متغیرهای مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان در مدل باقی ماندند.

افزایش سطح تحصیلات و ورود گسترده دانشجویان دختر به دانشگاه‌ها، در سال‌های اخیر، در ایران به تحولات عمیق ایده‌ای و رفتاری زنان منجر شده که برخی مطالعات آن را به منزله عاملی تأثیرگذار بر رفتار باروری زنان معرفی کرده‌اند. نتایج مطالعه عباسی شوازی و علی‌مندگاری در ایران نشان می‌دهد که متغیر تحصیلات زنان تنها متغیری است که به‌طور

مستقیم بر میزان‌های باروری تأثیرگذار است، زیرا ورود به دانشگاه و افزایش تحصیلات به‌طور غیرمستقیم از طریق تغییر در نگرش‌ها و عقاید فردی و شکل‌دادن نگرش‌های مدرن و به‌طور مستقیم از طریق بالابردن سن ازدواج و در نتیجه تأخیر در سن فرزندآوری بر میزان‌های باروری تأثیرگذارند. در کنار این متغیر، مشارکت اجتماعی زنان و فعالیت آنان در امور اجتماعی نیز از جمله متغیرهای مهم تأثیرگذار در جامعه مورد مطالعه است. با توجه به اینکه زنان از طریق رسانه‌های جمعی و گروه‌های دوستی با بسیاری از کلاس‌ها و امکانات آموزشی و تفریحی و انجمن‌های اجتماعی و فرهنگی آشنا شده‌اند و حتی با وجود نداشتن تحصیلات عالی و شغل در این مکان‌ها حضور پیدا می‌کنند و به فعالیت می‌پردازند؛ این امر به خودی خود موجب می‌شود زنان وقت بیشتری را در خارج از منزل صرف کنند و برای داشتن فرصت انجام‌دادن این فعالیت‌ها و از دست‌دادن آن‌ها، فرزند کمتری به دنیا بیاورند. این موضوع، به‌خصوص در جامعه مورد مطالعه، که زنان از میزان اشتغال پایینی برخوردارند^۱، بیشتر صدق می‌کند. همچنین استقلال اقتصادی احتمالاً به تناسب نداشتن شغل و درآمد در میان تعداد زیادی از زنان جامعه مورد مطالعه کمتر است و در نتیجه تأثیر چندانی بر میزان تمایل زنان به فرزندآوری بیشتر نخواهد داشت.

در پژوهش حاضر، بهبود موقعیت زنان از طریق افزایش سطح تحصیلات و مشارکت اجتماعی زنان و افزایش استقلال تصمیم‌گیری به‌عنوان عامل مهمی در تغییرات جمعیتی و کاهش تمایلات فرزندآوری زنان مطرح شده‌اند. به دیگر سخن، افزایش تحصیلات زنان به افزایش مشارکت اجتماعی زنان منجر شده است. با بهبود موقعیت زنان و مطرح‌شدن آنان در اجتماع، زنان در منزل نیز از قدرت تصمیم‌گیری بیشتری در امور خانواده برخوردار شده‌اند و در نتیجه این تغییرات، تمایل به فرزندآوری خود را در جهت حفظ موقعیت خود در جامعه و در خانواده کاهش می‌دهند.

از طریق مدیریت صحیح نیروهای فعال جامعه، از جمله زنان، می‌توان از کاهش شدید میزان باروری جلوگیری به عمل آورد. این کار از طریق توجه به سیاست‌های خانواده‌محور صورت می‌گیرد. در واقع بهبود قوانین اشتغال زنان برای رسیدگی بهتر به فرزندان، ارائه خدمات مراقبت ارزان برای فرزندان مادران شاغل و مشغول به تحصیل، و توجه به مرخصی‌های زایمان و قوانینی در این زمینه زنان را در ترکیب نقش‌های مادری و نقش‌های اجتماعی یاری می‌دهد و تا حد زیادی شکاف بین این دو کاهش می‌یابد. در این صورت، زنان می‌توانند درحالی‌که به فرزندان خود رسیدگی می‌کنند به فعالیت‌های بیرون از منزل خود از جمله تحصیل، اشتغال، و فعالیت‌های اجتماعی نیز بپردازند.

۱. براساس آمارهای مرکز آمار ایران، درصد اشتغال زنان در شهر سیرجان، در سال ۱۳۸۵، برابر ۸/۳ درصد بوده است.

منابع

- [۱] عباسی شوازی، محمد جلال؛ حسینی چاووشی، میمنت (۱۳۹۲). تحولات باروری در ایران در چهار دهه، کاربرد و ارزیابی روش فرزندان خود با استفاده از داده سرشماری‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، گزارش منتشر نشده، پژوهشکده آمار، مرکز آمار ایران.
- [۲] عباسی شوازی، محمد جلال؛ عسکری ندوشن، عباس (۱۳۸۴). «تغییرات خانواده و کاهش باروری در ایران، مطالعه موردی استان یزد»، *نامه علوم اجتماعی*، ش ۲۵، ص ۲۵-۷۵.
- [۳] عباسی شوازی، محمد جلال؛ علی‌مندگاری، ملیحه (۱۳۸۹). «تأثیر ابعاد متفاوت استقلال زنان بر رفتار باروری آن‌ها در ایران»، *پژوهش زنان*، دوره ۸، ش ۱، ص ۳۲-۵۱.
- [۴] عباسی شوازی، محمد جلال و دیگران (۱۳۸۳). *تحولات باروری در ایران: شواهدی از چهار استان منتخب، تهران: انتشارات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.*
- [۵] علی‌مندگاری، ملیحه (۱۳۸۴). «بررسی تأثیر ابعاد متفاوت استقلال بر رفتار باروری زنان در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- [۶] مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵.
- [۷] مرکز آمار ایران (۱۳۸۲). *پرسشنامه طرح آمارگیری از خصوصیات اجتماعی-اقتصادی خانوار، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.*
- [8] Abbasi-Shavazi, M.J., P. McDonald, and Hosseini-Chavoshi, M. 2009, *The Fertility Transition in Iran: Revolution and Reproduction*, Springer, Dordrecht.
- [9] Ashford, Lori S (2001). "New population policies: Advancing Women's Health and Rights". *Population Bulletin*. 26(1): 3-44.
- [10] Dharmalingam, A & Morgan, S.P (1996). "Women's work, autonomy and birth control: evidence from two south Indian Villages". *Population Studies*. 50: 187-201.
- [11] Dyson T. and M. Moore (1983). "On Kinship, female autonomy and demographic behavior in India". *Population and Development Review*. 9(3): 35-60.
- [12] Lam. Gigi (2007). "How does gender equity affect fertility in Hong Kong?". Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy. The Hong Kong University of Science and Technology.
- [13] Hindin. M. J (2000). "Women's autonomy, Women's status and Fertility related Behavior in Zimbabwe", *Population Research and Policy Review*, 19: 255-282
- [14] Jejeebhoy, S. J (1995). "Women's education, Autonomy and Reproductive Behavior: Experience from Developing countries, New York". Oxford University Press.
- [15] Kishor.S (1995). "Autonomy and Egyptian Women: Findings from The 1988 Egypt Demographic and Health Survey", Occasional Paper, No: 2, Calverton, Maryland, Macro International Inc.
- [16] Koosheshi, Majid & Mahmoudian, Hossein (2010). "Fertility Decline and Increasing Women's Labor Force Participation in Iran". Paper presented of the 1st Asian population association conference, 10-14 November, New Delhi.
- [17] Mason, k. O & Others (1995). "Determinants of women's power and autonomy

- in five Asian countries". Paper presented to the Annual Meeting of the Population Association of America. April. San Francisco.
- [18] Mason, K. O (1997). "Explaining fertility transition". *Demography*. 34(4): 443-454.
- [19] Mason, K. O. & Smith, H (2000). "Husbands versus wives fertility goals and contraceptive use: The influence of gender context in five Asian countries". *Demography*. 37: 299-311.
- [20] Mason, K.O (1987). "The impact of women's social position on fertility in developing countries". *Sociological Forum*, 2(4):718-754.
- [21] McDonald, Peter (2000). "Gender Equity, social institutions and the future of fertility". *Journal of Population Research*. 17(1): 1-16.
- [22] McDonald, Peter (2000). "Gender Equity in Theories of Fertility Transition". *Population and Development Review*. 26(7): 427-439.
- [23] Sujatha, D.Sai& Reddy, G.Brahmananda (2009). "Women's Education, Autonomy and Fertility Behavior". *Asia-Pacific Journal of Social Sciences*. Vol.I (1), 35-50.
- [24] Tfaily, R (2004). " Do women with higher autonomy have lower fertility? Evidence from Malaysia, the Philippines and Thailand". *Genus*, No. 2: 7-23.